

Afstoting bedreigt Haagse Adventkerk

WIM J. VAN HEUVEL

De hervormde Adventkerk uit 1955 in Den Haag van architect Karel Sijmons (1908-1989) vormde een keerpunt in de kerkbouw na 1945. Achterstallig onderhoud en onbegrip voor de kerkelijk- culturele waarde geven aanleiding tot afstoting van het gebouw. Het unieke kerkgebouw loopt zo in het 'Samen op Weg-proces' kans op een herbestemming als tapijthal, sloop voor een groepje woningen of in het gunstigste geval hergebruik als kerkruijme met een minder passende liturgie.

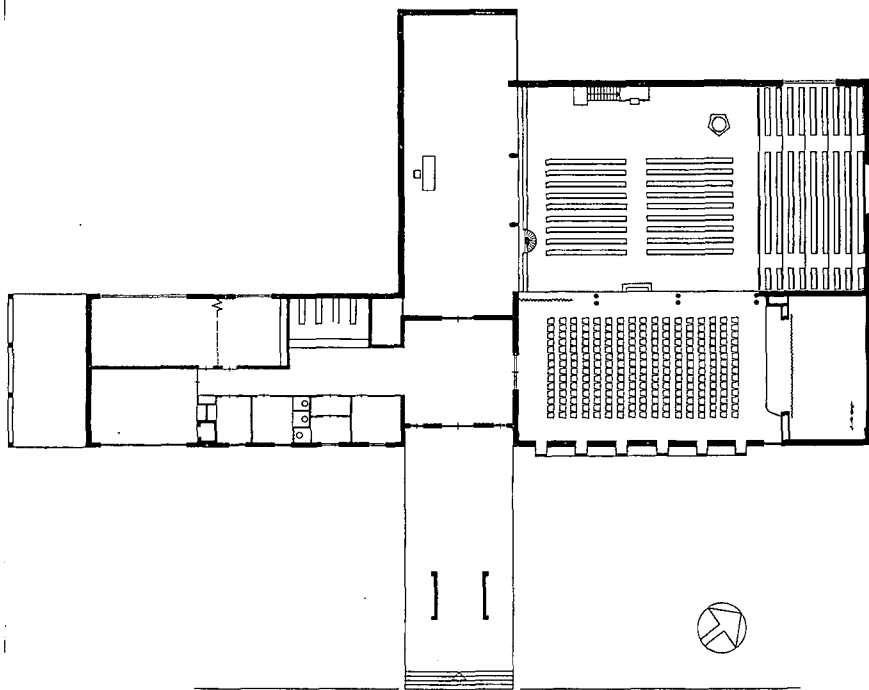
In de naoorlogse uitbreidingswijken van Den Haag wordt naar verwachting ruim de helft van de hervormde en gereformeerde kerken afgestoten. In het Samen op Weg-proces van beide kerkgenootschappen, blijkt door het sterk afgenomen kerkbezoek, één op de drie gebouwen voldoende. Veelal worden er twee kerken opnieuw ingericht. Ook bij katholieke kerken treft men in ons land een soortgelijke inkrimping van het aantal kerkgebouwen aan. Opvallend is dat het litur-

gisch centrum in de protestantse en het altaar in de katholieke kerken bij herinrichting een meer centrale plaats in de ruimte krijgt.

Adventkerk als keerpunt

De Adventkerk mag men rustig de belangrijkste hervormde kerk uit de periode 1945 - 1970 noemen, de tijd van de 'wederopbouwarchitectuur'. In ons land zijn weinig moderne kerken gebouwd die op zo'n directe wijze aansluiten op het Nieuwe Bouwen uit de jaren dertig. Deze stroming bracht

De strakke kerkzaal onder een schaaldak als 'gewelf'. Onder het orgel de lagere avondmaalsruimte en twee van de drie tableaux van Dirk Hubers.

Plattegrond van de Adventkerk. Het verhoogde 'kerkepad' is door de klokketoren gemarkeerd. Evenwijdig aan de Hengelolaan liggen in een 'strip' van links naar rechts: de voormalige fietsenstalling, ontmoetingsruimten, toiletten, garderobe en in het midden de ingangshal met daarnaast de gemeentesaal met podium. Achter de hal de avondmaalsruimte met podium. De kerkruijme staat in open verbinding met avondmaalsruimte en (bij open gordijn) gemeentesaal.

zelf alleen (het exterieur van) *J.F.P. Oud's* Hersteld Apostolische Gemeente in de Rotterdamse Kieffhoek en het vergadergebouw van de Theosofische Beweging in Amsterdam van *Brinkman* en *Van der Vlugt* voort.

Sijmons ontwierp de Adventkerk als een aaneenschakeling van eenvoudige doosvormige bouwvolumes. Voor de dakconstructie koos hij een schaaldak van beton dat de ruimte kolomloos overspant. Op de grens van openbare weg en het kerkelijk terrein ontwierp de architect een sculpturale toren voor de luidklok, als een toegangspoort waar bezoekers onder door lopen. De indeling van het gebouw betekende een vernieuwing, die nauw verband hield met liturgische ontwikkelingen in de hervormde kerkbouw. Sijmons had in 1946 een boekje 'Protestantsche kerkbouw' gepubliceerd, waarin hij een pleidooi hield voor lichte protestantse kerkinterieurs met witte wanden, zoals die voorkomen op de historisch betrouwbare schilderijen van *Pieter Saenredam*. Tegenover de oorspronkelijke katholieke inrichting met altaar in het koor op de langs-as, stelde Sijmons een dwarsopstelling voor. De preekstoel werd daarbij in het schip tegen de middelste kolom van de zijbeuk geplaatst, met daaromheen de blokken stoelen en banken. De zijbeuk achter de preekstoel benutte hij bij verschil-

lende restauratieplannen als avondmaalsruimte. Het gebruik van een lange avondmaals tafel visualiseerde 'het gemeenschappelijk opgaan tot het heilig avondmaal' en werd zo zinvol in de liturgie opgenomen.

Aparte avondmaalsruimte

Vanuit de restauratiepraktijk kwam Karel Sijmons voor de Adventkerk tot een aparte avondmaalsruimte: een lagere zijruimte in open verbinding met de eigenlijke kerksaal met dwarsopstelling. Deze oplossing werd vanuit liturgische kringen als een zeer waardevolle bijdrage aan de eigentijdse kerkbouw verwelkomd.

Toevoeging van een gemeentesaal aan het bouwprogramma van kerken was na 1945 nieuw. De situering daarvan achter de kerkruijme maakte uitbreiding van het aantal zitplaatsen voor kerkbezoekers op hoogtijdagen mogelijk. In de Adventkerk werden dan een zwaar gordijn open geschoven en de stoelen 90 graden gedraaid. De gemeentesaal werd in de jaren vijftig vooral gebruikt voor het vertonen van speelfilms, het ten gehore brengen van muziek en andere podiumkunsten in de snel groeiende buitenwijk.

Zo ontstond in architectonische zin een boeiende meervoudig samengestelde binnenruimte met de eigenlijke kerksaal onder een schaaldak, de lagere avondmaalsruimte terzijde en aan de achterzijde de aansluitende gemeentesaal. De plattegrond laat een innovatieve indeling zien van een 'strip' met nevenruimten links van de entreehal en rechts de gemeentesaal. Haaks daarop volgen na het verhoogd aangelegde 'kerkepad' onder de toren door, de ingangshal en avondmaalsruimte. De eigenlijke kerksaal ligt in de oksel tussen avondmaalsruimte en gemeentesaal. Zo kreeg een hervormd kerkgebouw hier voor het eerst een inde-

ling die niet langer het dictaat van traditionele kerkgebouwen in zich droeg.

Kunsttoepassing

Een bijzonderheid vormt verder het toepassen van beeldende kunst in de Adventkerk. De keramist *Dirk Hubers* ontwierp drie grote wandtableaus met voor die tijd moderne afbeeldingen van bijbelse thema's. Daarnaast is een groot glas-in-loodraam van *Friso ten Holt* opgenomen. Daarmee kreeg de beeldende kunst een belangrijke plaats die op een verrassend hoog niveau in de binnenruimte werd geïntegreerd. Tegen deze achtergronden van architectonische kwaliteit, vernieuwing van ruimtevorm in relatie met de liturgie en kunsttoepassing vormt de Haagse Adventkerk een unieke bijdrage aan de kerkbouw na 1945.

Sluiting Adventkerk

Al geruime tijd dreigt de afstoting en sluiting van de Adventkerk. Bij een selectie uit de Adventkerk, de hervormde Paaskerk van architect *G. Westerbout* uit 1951 en de Vredekerk van *B.W. Plooy* uit 1956, koos men in eerste instantie voor de Paaskerk. Deze tamelijk grote kerk heeft een traditionelere architectuur. Al jaren moet de gemeente via een achteringang en consistoriekamer de kerkruijme binnenkomen. De indeling van de kerk gaf nogal wat problemen; voor het oorspronkelijk tamelijk monumentaal gedetailleerde liturgisch centrum is een tweede versie geplaatst. Banker staan nu rond dit vooruitgeschoven tweede liturgisch centrum. Dit maakt de uitverkiezing voor blijvend gebruik niet logisch. De Adventkerk kampt echter met achterstallig onderhoud, waarbij wat 'betonrot' door tegenstanders tot een ware ramp werd opgeblazen. Recente begrotingen gaan uit van herstelkosten van rond de drie tot vier ton. De twee miljoen die verkoop van Paas- en Vredekerk zouden opbrengen, maken restauratie ogenschijnlijk royaal mogelijk, maar die inkomsten worden voor andere doeleinden gereserveerd.

'Te modern'

Afgezien van het achterstallig onderhoud, lijkt de Adventkerk veel gemeenteleden nog steeds te modern. Sijmons' opvattingen over een protestantse lichte kerkruijme vinden anderen 'te koel'. Dergelijke zaken hebben de selectie negatief beïnvloed, evenals een minder goede toegankelijkheid voor gebruikers van rolstoelen. Op rigide wijze werd het ontbreken van twee eenvoudig aan te brengen hellingen een zwaarwegend gebrek, zonder dat rekening met een eenvoudige aanpassing werd gehouden.

Hoewel het Haagse architectuurplatform *Wils & Co*, evenals de nauw bij de naoorlogse kerkbouw betrokken *prof.*

G. van der Leeuwstichting, op behoud van de Adventkerk hebben aangedrongen, ondervindt dit weinig weerklank. Kerkvoogden benadrukken dat dergelijke brieven niet vergezeld gaan van 'een zak geld'. Burgemeester en wethouders erkennen wel enige waarde in de zin van een monument, maar gaan af op een voorlopig advies van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Daarin concludeerde dr. M.C. Kuipers op grond van een vluchtige literatuurstudie - omdat meer tijd ontbrak - de Adventkerk 'binnen de context van de naoorlogse kerkelijke bouwkunst van grote cultuur- en architectuurhistorische betekenis te achten en derhalve de moeite van het behouden waard.'

Gemeente rigide

B en W van Den Haag negeren de mogelijkheid om de kerk alvast op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen, omdat men het nog druk heeft met jonge monumenten uit de periode 1850-1940. De hofstad heeft betere tijden qua vooruitstrevend monumentenbeleid gekend, toen één (van de meer dan honderd!) kerken van Cuypers ver voor het Monumenten Inventarisatie Project al als monument werd (ond)erkend. B en W hebben Wils & Co geantwoord: 'Het is aan de betrokken kerkeraden om een

beslissing te nemen over de gebouwen in hun bezit. Mochten zij toch besluiten de kerk af te stoten dan is behoud alleen mogelijk wanneer een passende herbestemming gevonden kan worden. Het is helaas een feit dat ook plaatsing op een monumentenlijst de problematiek van leegstand, verval en in het ongunstigste geval sloop niet kan voorkomen'. Daarmee gaan B en W voorbij aan de positieve invloed en steun die plaatsing op de lijst zou hebben bij de keuze voor gebruik van de Adventkerk als hervormd/gereformeerde kerk.

'Kolenkit' wel op lijst

Vergelijkt men de situatie met de Amsterdamse Opstandingskerk, beter bekend als 'de Kolenkit' van prof. M.F. Duintjer, dan blijkt hoe verwerpelijke rigide Haagse bestuurders redeneren. Het stadsdeelbestuur van Amsterdam-Bos en Lommer plaatste de Kolenkit op de gemeentelijke monumentenlijst om behoud mogelijk te maken door subsidie bij restauratie! Deze kerk vormt vooral architectonisch een voorbeeld van een zich vernieuwende architectuur, waarover men niet gering moet denken. Maar vergelijkenderwijs moet men vaststellen dat Sijmons met zijn Adventkerk aanzienlijk verder ging qua nieuwe typologie op liturgische gronden en in de toepassing van beeldende kunst.

Hergebruik?

Het ziet er naar uit dat de Adventkerk haar laatste advent beleeft. De hervormde kerkeraad Den Haag/Loosduinen hoopt op passend hergebruik na verkoop aan een andere geloofsgemeenschap. Dat verkondigde ook de dichtbij gevestigde gereformeerde kerkeraad van de gereformeerde Messiaskerk in Rijswijk, van architecten Jos en Leo de Jonge uit 1959. Inmiddels vond sloop plaats en werden er woningen gebouwd... Het onderstreept de noodzaak om de belangrijkste naoorlogse architectuur intussen alvast te beschermen en voorkomt nodeloze veranderingen en/of sloop. In Duitsland genieten de belangrijkste gebouwen uit de late jaren zestig al vijf jaar of langer de status van beschermd monument. Langer wachten maakt de toekomst uit ons recente verleden vogelvrij en stimuleert geenzins tot een (kerkelijke) cultuurbewustere selectie waarin de Adventkerk behouden blijft. Drs. F.Z. Ort -lid van de Bouw- en Restauratiecommissie van de NH Kerk- noemde de Adventkerk ondermeer 'mijlpaal en toetssteen'. Die toetssteen geldt ook de flexibiliteit in het monumentenbeleid.

Wim J. van Heuvel is architectuurcriticus te Voorburg

Vliegveld Ypenburg verdwijnt maar rijksmonument blijft

WIBO BURGERS

Het vliegveld Ypenburg gaat verdwijnen. De buitenplaats met dezelfde naam komt er voor in de plaats. Hier zullen over een jaar of tien zo'n 35.000 mensen wonen. Toch zullen er herinneringen aan het vliegveld blijven, waaronder het fraaie stationsgebouw, een schepping van architect L.C. van der Vlugt en een prachtig voorbeeld van het Nieuwe Bouwen. Het gebouw heeft sinds 1994 het etiket rijksmonument.

Al in de jaren twintig waren er plannen om een vliegveld in de nabijheid van Den Haag te stichten, maar het duurde tot het midden van de jaren dertig totdat de toestemming van de rijksoverheid afkwam. Het ontwerpen van de luchthavengebouwen van Ypenburg werd in handen gelegd van architect L.C. van der Vlugt van het bureau Brinkman & Van der Vlugt. Eerder had Van der Vlugt samen met J.A. Brinkman het wereldberoemde fabrieksgebouw van Van Nelle in

Rotterdam - onbetwist hoogtepunt van het Nieuwe Bouwen - gerealiseerd. Ook zijn ontwerp voor het stationsgebouw op Ypenburg kreeg veel lof toegezwaid uit de kring van hen, die het Nieuwe Bouwen waren toegegaan. Van der Vlugt ontwierp een stationsgebouw in een licht gebogen vorm, vooral ook om een vrij uitzicht op het vliegveld te garanderen. Het gebouw kreeg een betonnen skeletconstructie met daartussen wanden van kalkzand-

steen, die wit werden geschilderd. De centrale aankomst- en vertrekhal is in het midden op de begane grond, de linker- en rechtervleugel met resp. de ruimten voor de Aeroclub en het restaurant voor het publiek zijn even hoger gelegen, ook al weer om een goed uitzicht te garanderen voor de leden van de aeroclubs en de bezoekers. Daarvoor lagen grote terrassen. Het interieur was luxueus: voor de wereldoorlog was sportvliegerij immers een hobby voor welgestelde burgers.